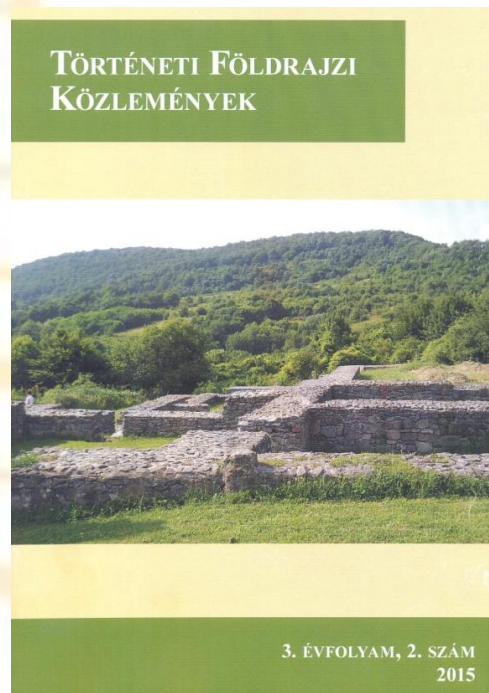

Földrajz, történelem és még ennél is több

Történeti Földrajzi Közlemények (szerk: KÓKAI Sándor). 3. évf., 2. sz. Nyíregyházi Főiskola Turizmus és Földrajztudományi Intézete, Nyíregyháza, 2015. pp. 320.

KÓKAI Sándor intézetvezető és egyben szerkesztő jóvoltából a *Geográfus Hírlevél* 31. számában szó esett az akkoriban, 2013-ban induló – FRISNYÁK Sándor professzor úr nevével fémjelzett Tanácsadó és Lektorai Testület által patronált – elektronikusan és papíralapon is megjelenő interdiszciplináris kiadványról. Az azóta eltelt viszonylag rövid idő, valamint a megjelent számok bizonyították a földrajz e határterületének eredményeit bemutató publikációk egy szakkiadványban való megjelenésének jogosultságát

Az elmúlt év novemberében mindössze alig száz példányban napvilágot látott a kiadvány legújabb száma, mely megjelenésével párhuzamosan a világhálón is olvashatóvá vált.* Az igen gazdag és tartalmas kötet CSÜLLÖG Gábor köszöntésével indul annak apropóján, hogy az ELTE adjunktusa, a kiadvány Tanácsadó és Lektorai Testületének tagja, a megjelent számokban rendszeresen publikáló, valamint az MTA Történeti Földrajzi Albizottság titkáráként is tevékenykedő kollégánk kerek születésnapját ünnepelhetné. Jelen sorok írója mindezekhez csak annyit fűzhet, hogy: *Hajrá Gábor! Isten éltesse!*

A kötet tartalomjegyzékét böngészve feltárul a földrajztudománynak az interdiszciplináris jellegét artikuláló tanulmányok tematikáinak sokfélesége a klímarekonstrukciós próbálkozásoktól kezdve, a tájváltozások megragadásán és a tájhatárok lehatárolásán át a szociálgeográfiai és városszerkezeti változások, valamint a politikai földrajzi vonatkozások bemutatásáig. A teljesség igénye nélkül illetve a terjedelmi korlátok figyelembe vételével néhány – bevallom, igen szubjektív szempontok alapján kiválasztott – tanulmány pársoros bemutatására próbálkoznék, ezért elnézést kérek mindazoktól a szerzőktől, akiknek nevét nem említem meg.

Számomra igen érdekesnek tűnt, ezért elsőnek DÖVÉNYI Zoltán *Vulkánkitörés és éhínség. Megjegyzések a Tambora 1815-ös kitörésének következményeihez a Kárpát-medencében* című, az izlandi Eyjafjallajökull 2010-es kitörése óta igen aktuális témát tárgyaló tanulmányán akadt meg

* Lásd: http://zeus.nyf.hu/~foldrajz/torteneti_foldrajzi_kozlemenyek4.pdf

a szemem. Az elmúlt évben, az indonéziai vulkán kitörésének bicentenáriuma alkalmával Bernben egy konferenciát is szerveztek, melyen a kitörés következményeit nem csak a természettudományos jellegű szempontból – vulkanizmus, klímarekonstrukció, kitörés-modellezés, klímátörténelem – értelmezték, hanem annak társadalmi, művészeti és kulturális hatásait is megpróbálták feltárni és nyilvánosságra hozni. A szerző a történelmi háttér – napóleoni háborúk, gabonakonjunktúra, az 1813-1814-es évek rossz időjárásának és az azt követő gyenge termésátlagok okainak – bemutatása után egyrészt a budai csillagda által mért időjárási adatsorokra alapozva, másrészt Réthly Antal által közölt adatokra, valamint a kortársak leírására hivatkozva a vulkánkitörés okozta szélsőséges időjárás következményeit értékeli. Megtudjuk, hogy az egész világot – a Kárpát-medencét is – sújtó hatalmas károkat okozó viharok, jégesők, belvizek, erős szélek, áradások, későtavaszi fagyok és az extrém mennyiségű csapadékmennyiség nem kizárólag a vulkáni erupció folyamán a levegőbe került hamu, hanem inkább a jelentősen megnőtt kéndioxid-tartalommal magyarázható. Az 1816-os év a lehullott szélsőséges csapadékmennyisége mellett az átlaghőmérsékletnek 0,4-0,7 °C-kal történő csökkenésével is „kilóg” az adatsorból. Mindezek gyenge termést és éhínséget okoztak. A szerző azt a következtetést vonja le, hogy a Kárpát-medence leginkább érintett területe a Körösöktől délre húzódó Duna-Tisza köze volt, és e térség részben kiterjedt Kárpátaljára, a Bánságra és a Partiumra is.

HORVÁTH Gergely tanulmánya – *A bányák, mint történelmi földrajzi és tájtörténelmi elemek* – kimondottan tájökológia kérdést boncolgat. A szerző, mint a tájtörténelmi és a tájesztétikai kérdések kiváló ismerője cikkében a tájak egyfajta egységesülésének és karakterük eltűnésének problematikája kapcsán egy igen régi tevékenység, a bányászat természeti, gazdasági és társadalmi hatásai mellett egy eddig elhanyagolt hatását, a tájformáló szerepét vizsgálja. A tanulmánya alfejezeteinek címei – *Bányászat és történelem, Bányászat és tájváltozás, Bányászat és érték, Bányászat és turizmus* – híven tükrözik a tárgyalta kérdéseket hazai és nemzetközi kitekintésben egyaránt. Jelenleg a bányák által okozott táji változások „inkább riasztanak, mintsem vonzanak”, pedig ez a félig természetes, részben antropogén táj egyben történelmi jellegű is, „állapotjavítása, megőrzése mellett célszerű lenne kulturális-történelmi értékeinek” kihasználása, és ebben jelentős szerepe lehet a geoturizmusnak – mutat rá összegzésében a szerző.

A gazdaság-, ipar- és közlekedéstörténelmi kutatás rendszerint országos szinten közelíti meg a tárgyat. Ennek a módszernek nagy előnye, hogy átfogó, egységes képet tud rajzolni valamely kor társadalmi-gazdasági helyzetéről és viszonyairól. Hátránya, hogy kevésbé alkalmas a helyi sajátosságok feltárására. Azokat a cezúrákat és üroket, amelyeket az általános történelmi-földrajzi írás hagy, sok esetben kitölti az a kutatási módszer, amely az országos eseményeket a nagy „történelmi” tájegységek vagy adminisztratív területek keretében tárgyalja. Bár ennek a látásmódja is az országos történetíráshoz igazodik, mivel eredményeit az országrészek összehasonlító vizsgálata alapján éri el, nem mossa el a történelmi fejlődés által kialakult különbségeket és sajátosságokat. Ugyanakkor a gazdaság- és tudományfejlődés által indukált kis és legkisebb földrajzi-történelmi képleteket és természeti-társadalmi következményeket még ez a tájiséget szem előtt tartó módszer is homályban tarthatja. Ennek elosztása elsősorban a helytörténetírás feladata. ERŐSS Gábor *Tiszatarján ártéri gazdálkodása a 18–20. században*, FRISNYÁK Sándor *Egy bodrogi közti település, Pácín történelmi tájhasználat* és ELEK György *A 18-19. század vízügyi munkálatainak hatása Karcag város határában. A Karajános-mocsár* című munkája többek közt ezt az igényt teljesítik. Mindhárom tanulmány egy-egy település és annak környéke tájváltozásának, a területhasználat alakulásának, a bevált és a lehetőségek függvényében változó gazdálkodási lehetőségeknek (például fokgazdálkodás) alapos és igen részletes leírását tartalmazza.

Nagyobb tájak és tájegységek képezik néhány tanulmány témáját. TAMÁS László a Komáromi járás tájkarakteréről, KÓKAI Sándor a Bánság, a Partium és a Szörénység régiós lehatárolásának kérdéséről, NAGY Miklós Mihály a magyar államhatár történelmi fejlődésének formáiról és alakulásáról, az államhatár fejlődésének esetleges „magyar útjának” létezéséről, KONECSNY Károly Szatmár vármegye folyónak vízjárásáról, BOROS László a Felvidék fontosabb településeinek etnikai összetételének változásáról, míg DOBÁNY Zoltán a Felső-Hernád folyása mentén található negyvenkét település történeti-földrajzi mutatóiról értekezik.

Végül egy hiányosságról. Az olvasószerkesztés mellőzése kedvezőtlen benyomást kelt az olvasóban. Nem is a helyesírási hibák miatt, hiszen a szerzők félreütései – mivel nagyon ritkák, nem okoznak sem esztétikai, sem tárgyi „kárt” az írásokban –, de az egységes formátum illetve a szerzőkre vonatkozó adatok hiánya zavaró. Egyes auktorok lábjegyzetben feltűntetik kilétüket, mások csak a kiadvány Tanácsadó és Lektor Testületének tagjai között szerepelnek, és megint másokról nem derül ki semmi sem. Szívesen vettem volna, ha róluk is szerepelne egy-egy adat. Merném ajánlani a *Magyar Tudomány*, esetleg a *Korunk* példáját, ahol a tanulmány címe alatt, vagy – a kolozsvári kiadvány esetében – a borító belső „fülén” szerepelnek a szerzők legfontosabb adatai. A kiadványról alkotott összkép azonban – főleg a tartalmi szempontokat figyelembe véve, hiszen ez az erőssége – kedvező.

Géczi Róbert, Budapest – Kolozsvár